

Pere Ballart, Jordi Malé, Marcel Ortín, Joaquim Espinós & Gonçal López-Pampló, *Joan Fuster i la ironia*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2017, 162 pp. ISBN: 978-84-9134-008-9.

En el marc de les activitats que la Càtedra Joan Fuster, coordinada per Ferran Carbó, realitza per tal d'estudiar la figura de l'insigne fill de Sueca i difondre'n el llegat, destaca la posada en marxa, l'any 2005, de la col·lecció «Càtedra Joan Fuster», coeditada amb Publicacions de la Universitat de València, que compta, a hores d'ara, amb vint-i-tres títols. L'últim és, precisament, *Joan Fuster i la ironia*, un monogràfic que s'ocupa d'abordar el fet irònic en l'escriptura fusteriana. Ben mirat, la col·lecció universitària de referència per a qualsevol interessat en el pensament i en l'obra del més brillant assagista que hem tingut mai demanava un llibre així, coral i alhora centrat en un «aspecte inherent a la seua producció», segons com queda definida la ironia fusteriana en el pròleg.

El volum està format per les contribucions de cinc especialistes universitaris. Pere Ballart (Universitat Autònoma de Barcelona), en la primera, i Gonçal López-Pampló (Universitat de València), en l'última, ofereixen unes reflexions de caire més general al voltant de la ironia que no Jordi Malé (Universitat de Lleida), Marcel Ortín (Universitat Pompeu Fabra) i Joaquim Espinós (Universitat d'Alacant), que enfoquen els seus treballs d'una manera més específica cap a l'anàlisi de l'humorisme fusterià, les formes breus de la ironia i la presència d'aquesta categoria en els estudis literaris de l'assagista, respectivament. Des d'angles diversos i complementaris, doncs, tots cinc aprofundeixen en l'estudi de la ironia fusteriana i construeixen, així, una rica aproximació al conjunt de l'obra de Joan Fuster.

Pere Ballart enceta el volum amb «L'argument irònic, o el curtcircuit de les idees», un capítol impecable sobre la naturalesa i les implicacions del fenomen irònic. Difícilment, de fet, ha d'existir enlloc un text com aquest, capaç de fer entendre d'una manera tan clarivident el rerefons ètic de la ironia. Ballart recorre a un mostrari d'històries memorables ambientades en situacions despòtiques i repressives —com ara la del compositor Xostakóvitx sota les pressions del poder soviètic, novel·lada recentment per Julian Barnes a *El soroll del temps*— per fer veure que la ironia, en la literatura i en la vida, ha estat *in saecula saeculorum* una barrera defensiva contra el poder, una via de distanciament i de protecció de la pròpia llibertat enfront a la temible conjura tirànica, més que no un instrument al servei del dogma o la humiliació de l'adversari. L'estudiós arredoneix el seu discurs connectant-lo amb l'Espanya de Franco en què a Fuster li tocà viure i escriure, i demostra que, en aquest context feixista de privació de llibertats, la ironia posseïa també per al de Sueca un caràcter profilàctic. Com en-

tendríem si no allò de «Contra el bé i contra el mal —contra les pretensions de l'un i de l'altre— només tenim una defensa: la ironia»?

Jordi Malé, per la seua banda, desgrana els diversos recursos de què fa ús Fuster per a possibilitar la irrupció de l'humor en diversos articles de premsa. Així, en «El discurs humorístic de Joan Fuster», vincula el tarannà conversacional distintiu de l'escriptura fusteriana amb el gust per la manipulació retòrica del llenguatge a través d'una gamma esponerosa de recursos irònics. Malé identifica i analitza amb detall alguns dels mecanismes emprats per Fuster per a deixar traslluir els seus judicis sobre els temes tractats, com ara els canvis sobtats de registre, els sovintejats jocs amb els sentits literals i figurats de les paraules, l'ús reiterat de metàfores o el trencament de les expectatives.

El tercer capítol, a cura de Marcel Ortín, constitueix una àmplia reflexió al voltant de «Les formes breus de la ironia en Joan Fuster». Ortín parteix de considerar que, en l'escriptura assagística, l'ingredient irònic exerceix un paper important, gairebé imprescindible, per a rebaixar la tensió entre la necessitat d'opinar (i de persuadir) i la consciència de la provisionalitat de les pròpies opinions. En el cas de l'escriptura aforística, aquesta tensió s'aguditza encara més. Davant la claredat i la concisió prescriptives del gènere i, doncs, la inevitable renúncia a matisar o argumentar les pròpies opinions, no pot estranyar que Fuster, decididament escèptic, trobe en la ironia l'aliada primordial contra el joc gratuït o l'afirmació apodíctica a què tan fàcilment es pot prestar la fórmula, vella i acreditada, de l'aforisme. Necessàriament, doncs, la ironia s'ha de fer palesa a través de formes breus, com ara les cometes tipogràfiques, el desdoblament de sentits, la paròdia de frases cèlebres o els usos semàntics desviats, totes estudiades per Ortín.

El capítol «Joan Fuster: una història irònica de la literatura» traça un recorregut pels rastres irònics també presents en els treballs fusterians d'historiografia i crítica literària. Joaquim Espinós fa notar com Fuster marca, a través del recurs a la ironia, una posició heterodoxa respecte a la crítica i la historiografia convencional, tot preservant la seua preuada mirada d'assagista, o siga, la seua llibertat. Espinós es fixa, d'una banda, en alguns dels seus estudis més coneguts dedicats a la literatura catalana. Destaca, per exemple, el to jocós amb què Fuster s'hi refereix a March, l'«home de carn frenètica», o a Corella, «el cornut més insigne de la literatura catalana», en contrast amb el posat més contingut, però igualment irònic, que hi adopta en tractar contemporanis com Maragall, Estellés o Espriu. D'altra banda, Espinós para atenció a un ventall de comentaris esparsos en assaigs i aforismes referits a escriptors com Pla, Ors o Riba.

Gonçal López-Pampló és l'encarregat de tancar el volum amb «El sentit de responsabilitat i de crítica». Fuster des de la ironia, una aportació ben suggeridora,

acostada a la reflexió teòrica —i personal— més que no a l'estudi analític, al voltant del paper de la ironia en la construcció del text assagístic. López-Pampló insisteix especialment en la funció social de l'assaig i en les implicacions que se'n deriven. Així, «el sentit de responsabilitat i de crítica» que Fuster aplicava als seus escrits apareix destacat ara i adés, gairebé com un leitmotiv i, a més a més, vinculat —en una mena de moviment circular que remet a l'aportació primerenca de Ballart— a la dimensió ètica de la ironia, sense la qual no podria comprendre's l'assaig fusterià. L'autor d'aquest darrer capítol no s'està, finalment, de manifestar una certa preocupació pel sentit i la pervivència de l'assaig en la societat actual.

Al capdavant, els cinc autors de *Joan Fuster i la ironia*, cadascun des de la seua parcel·la, evidencien que Fuster va defensar la ironia tant com la va practicar; de fet, se la pot considerar, a la ironia, la translació pràctica d'una actitud intel·lectual, la de l'escèptic, que amera de cap a peus la seua obra. Bé mereixia, per tant, un monogràfic com el que se li ha dedicat. El fet que haja aparegut al si de la col·lecció «Càtedra Joan Fuster», a més, n'avalua la qualitat.

MIREIA FERRANDO
Universitat de València
mireia.ferrando@uv.es